



מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי דיטר

גליון מס' 230

מסכת מנחות י"ג-י"ט

בס"ד, כ"ג תשרי תשס"ד

השבוע בגליון

- המחלוקת שנוצרה משינויי הגירסאות
- הפתרון היצירתי שנדחה שנדחה על הסף
- גרגיר אדמה לי גרגיר אדמה לך
- ערבוביה אמיתית אינה ניתנת להפרדה
- באופן מלאכותי
- מהותה של מחשבת "פיגול" שונה ממחשבת "שלא לשמה"

- האם דבר כפול נחשב כדבר מיותר?
- שם ה' שנכתב פעמיים בספר התורה
- המאחרים לסעודת שבת - יקיימו "לחם משנה"
- בפרוסות חלה!
- פרוסה מכונה "לחם"?
- שתי בעיות, שפתרון כל אחת מהן מעורר את רעותה

דבר העורך

אשר בחר בנו

מספר ימים לאחר חג שמחת תורה בשנה שעברה, טלפן יהודי נכבד למערכת מאורות הדף היומי, וביקש להפנות את תשומת ליבנו למאורע מעניין שהתרחש בבית הכנסת שבו התפלל. שהענו את הדברים, רשמנו אותם, והרי הם לפניכם לקראת חג שמחת תורה הבעל"ט.

בית הכנסת שבו אנו מתמקדים, ממוקם בשכונת ברכפלד בעיר מודיעין.

במהלך מכירת העליות על ידי הגבאי, יהודי נכבד החליט לרכוש לעצמו את עליית "חתן תורה". אוהב האיש את התורה ואת לומדיה, ואף בעצמו הוא קובע עיתים לתורה, ומשכך, הוא חש צורך גדול וחשק עז לעלות לתורה בעליה זו המכונה "חתן תורה" והמסמלת יותר מכל העליות את הקשר של לומדי התורה אליה. חתן תורה.

משכך, כאשר הוצעה עליה זו על ידי הגבאי לכל המרבה במחיר, לא הרפה האיש ועל כל מחיר שנוקד בחלל בית הכנסת מפי אחד המתפללים, הוסיף מיודענו כהנה וכהנה, עד אשר לבסוף הכריז הגבאי "חתן תורה... פעם ראשונה, פעם שניה ופעם שלישית - זכה לו!" והאיש קרן מנחת ומאושר. סוף סוף יזכה לעלות לחתן תורה.

קריאת התורה החלה, וככל שנקף הזמן והגבאי צחצח את גרונו להכריז "עמוד פלוני בן פלוני..." ניכר היה כי רוכש העלייה חוכך בדעתו בדבר מה. לבסוף, טרם הזמינוהו לעלות לתורה, קם האיש

דף יא/ב כגון שהפריש לה שני קומצין

האם דבר כפול נחשב כדבר מיותר?

בימי מלחמת העולם השנייה, יהודים נדדו והוגלו ממקום למקום, וכך אנו מוצאים אגרת, שנשלחה מאת "ר' זאב לאנדערער, מחשובי עיר קראקא, כעת בגלות סיביר", אל הגאון מטשעבין זצ"ל, שנדד לבוכרה.

שם ה' שנכתב פעמיים בספר התורה: האגרת נושאת בחובה שאלה הלכתית, שסימני הזמן והתקופה ניכרים בה. ספר תורה אחד בלבד היה להם, לגולים הסיביריים. דא עקא, שבשני מקומות, בפרשת וירא ובפרשת פנחס, טעה הסופר וכתב את שם ה' פעמיים. הרב מטשעבין הריץ אליהם את הכרעתו, אותה הוא כורך בסוגייתנו, העוסקת בקמיצת מנחות (שו"ת "דובב מישרים" ח"ג סי' ס"ג), כלהלן.

מילה מיותרת - פסולה, מילה כפולה - כשרה: לדעת בעל ה"אבני נזר" זצ"ל (שו"ת יו"ד ח"ב סי' ש"א), נחלקו הרמב"ם והראב"ד, אם כשם שחשורן מילים פוסל את ספר התורה ואת התפילין, כך גם הוספת מילים מיותרות תפסול אותם (עיי' רמב"ם הל' מזוזה פ"ה הל' ג', ד' ושו"ת "אבני נזר" יו"ד ח"ב סי' ש"א, ועיי' ב"מגן אברהם" סי' ל"ג ס"ק ל"ב שהביא את הראב"ד, ובשו"ת "נודע ביהודה" מהדורא קמא יו"ד סי' ע"ד, ועיי' פמ"ג או"ח סוסי"י קמ"ג ב"משבצות זהב"). אולם, הרב מטשעבין זצ"ל מצטט את אביו, הגאון בעל ה"כוכב מיעקב" (סי' קכ"ב), אשר חלק על כך וטען, כי הכל מודים שמילים **מיותרות** פוסלות, אך בד בבד הכל סוברים כי מילים **כפולות** אינן פוסלות את ספר התורה והתפילין. ומה הבדל יש בין מילים מיותרות למילים פסולות? התשובה לכך טמונה בסוגייתנו.

במשנתנו (יא/א) נאמר, כי יש כמות הלבונה הנדרשת למנחה היא כמלוא קומצו של הכהן, ואם "חיסר לבונתה - פסולה". בגמרא מבואר, כי גם המרבה על השיעור הנדרש, כגון, שנתן לבונה בשיעור של קומץ ומחצה, פוסל את המנחה. בעלי התוספות (ד"ה "כגון") מבארים, כי אמנם, הוספת **חצי קומץ** לבונה **פוסלת** את המנחה, אך המוסיף **קומץ שלם** של לבונה **לא פוסל** את המנחה, שכן, כל אחד מן הקמצים כשר ואין עילה לפוסלו, לא כן הדבר כאשר הופרשה כמות לבונה בשיעור שאינו יכול לשמש למאומה.

הכפלת דבר אינה נחשבת מהות חדשה: מכאן למדנו, שהכפלתו של דבר אינה נחשבת כמהות חדשה, ולפיכך, ניתן להכשיר מילה כפולה בספר תורה! [ועיי'ש ב"דובב מישרים", שדבר זה תלוי במחלוקת התנאים לגבי ה' כנפות בציצית, ועל כל פנים, כך נוקטים להלכה].

עם זאת, הוא מסיים, כי כל האמור מתייחס להכפלת כל המילים, מלבד שם ה', שהכפלתו פוסלת את ספר התורה, משום שהדבר דומה כשתי רשויות (על פי האמור במסכת סופרים פ"ה והובא בפוסקים להלכה).

לעילוי נשמת

מרת חיה רחל

וינברג ע"ה

ב"ר מנחם מנדל ז"ל

נלב"ע כ"ט תשרי תשמ"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י ידידיו הר"ר מנחם וינברג ומשפ' שיחיו בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר שמעון יסלזון ז"ל

בן החבר שמואל ע"ה

נלב"ע ה' מרחשון תשנ"ו

והוגתו מרת לינה קריינלה ע"ה

בת ר' אריה פורכהיימר ע"ה

נלב"ע כ"ו תשרי תשנ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו על ידי ילדיהם שיחיו

לעילוי נשמת

מרת נעמי נימון ע"ה

בת יפה ע"ה

במלאות השלושים לפטירתה

נלב"ע כ"ד אלול תשס"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י משפחת ציון שיחיו

לעילוי נשמת

הרב החסיד משה אביגדור הלוי פס"ט ז"ל

ב"ר אלימלך ז"ל במלאות השלושים לפטירתו נלב"ע כ"ח אלול תשס"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

דף יב/ב קדש קדשים הוא שאם נפרסה אחת מהן חלותיה כולן פסולות

המאחרים לסעודת שבת - יקיימו "לחם משנה" בפרוסות חלה!

מנהג מעניין עשה לו הגאון רבי איצליה מוואלאזין זצ"ל, בנו של הגר"ח זצ"ל. מי מהמוזמנים לסעודת השבת בביתו, שהגיע לאחר שהחלו בסעודה והחלות השלימות כבר סולקו מעל השולחן, קיבל לידי שתי פרוסות חלה מן הפרוסות המונחות על השולחן, ובהן הוא קיים את מצוות "לחם משנה"! חתנו, שביהן אחריו בראשות ישיבת וואלאזין, הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל, נאות לבקשת בנו, וערך תשובה ארוכה ומנומקת (שו"ת "משיב דבר" ח"א סי' כ"א) לבאר מנהג זה של סבו הגדול.

פרוסה מכונה "לחם"? לא נפרס במאמר זה את התשובה על כל פרטיה, כי אם נתייחס לשאלה עקרונית העולה, לדברי הנצי"ב, מתוך הראשונים, והיא - האם פרוסת לחם מכונה "לחם", ואזי ניתן להשתמש בה כ"לחם משנה", או שמא, לחם שלם בלבד, הוא הראוי לשם זה. לכאורה, קיימת הוכחה מוצקה ומבוססת מברייאת המובאת בסוגייתנו, כי "לחם" הוא לחם שלם בלבד, ופרוסה, אינה קרויה בשם לחם, כלהלן.

גמרתנו מביאה ברייתא בה נאמר: "קדש קדשים הוא" - "שאם נפרסה אחת מהן חלותיה כולן פסולות". כלומר, חז"ל דרשו מן הפסוק (ויקרא כד/ט) "קדש קדשים הוא", שאם אחת משתי עשרה החלות של לחם הפנים נפרסה, כל החלות פסולות. כלום יש צורך בהוכחה ברורה מזו, שפרוסה אינה נחשבת לחם? הלא אם פרוסה אף היא "לחם", מה בכך שלחם הפנים נפרס, טרם לכן היה לחם, ואף לאחר שנפרס נותר שמו עליו. מוכח, איפוא, שפריסת החלה מסירה ממנה את שמה - "לחם הפנים".

שתי בעיות, שפתרון כל אחת מהן מעורר את רעותה: אולם, הנצי"ב במתק דבריו ממוסס הוכחה זו. שהנה, אף אם פרוסה אכן קרויה בשם "לחם", עלינו לזכור שני כללים יחודיים הקיימים בלחם הפנים. א. יש להקריב שתיים עשרה חלות - לא פחות ולא יותר. ב. משקל כל חלה וחלה חייב להיות שני עשרונים. מעתה, אם פרוסה נחשבת "לחם", לפנינו שלש עשרה חלות, והרי אסור להוסיף על מספר החלות, ואם ננסה לפתור בעיה זו על ידי נטילת הפרוסה המיותרת, ניצור בעיה חדשה, שיחסר מן המשקל הנדרש...

ראיה מסוגייתנו אין, ואף לא צילה של הוכחה. ברם, קיימת ברייתא נוספת (לקמן מ/א) בה מבואר, כי חלת תודה [לחמים הנלווים לקרבן תודה] שנפרסה - פסולה! מאחר שמספר לחמי התודה, ארבעים במספר, שנצטוונו בהם מן התורה, אינו מעכב, בדיעבד (רמב"ם ה' מעשה הקרבנות פ"ט הל' כ"ב, עיי' לקמן ע/א, ב), לא נותר אלא להודות בכך, שחלת התודה שנפרסה פסולה, משום שפרוסה אינה קרויה "לחם".

אולם, כאשר נענין בהלכות הפרשת חלה נמצא, כי גם פרוסה הרי היא "לחם". שהנה, מצוות הפרשת חלה יש לקיים מ"לחם" (במדבר טו/ט). למרות זאת, גם מסל שקובצו אליו מספר פרוסות לחם חובה להפריש חלה! [אף על פי שבעיסה לא היה חיוב "חלה", ורק לאחר האפיה, עם צירוף פרוסות הלחם לסל אחד, הן התחייבו ב"חלה"]. הרי לנו, כי פרוסה נחשבת "לחם" [וכן הוכיח מדברי הראשונים].

בעקבות סתירה בולטת זו, מבקש הנצי"ב לחדש, כי לחם שהופיע בפנינו בשלמותו ונפרס, אין פרוסותיו נחשבות כ"לחם". אולם, פרוסה שהופיעה בפנינו בצורתה זו ניתן לכנותה "לחם". לפיכך, חלת תודה שנפרסה, אינה "חלה", שהרי כבר הופיעה בפנינו כחלה שלימה. לעומת זאת, אדם שהביאו בפניו פרוסות לחם, מתייחס לכל אחת מהן כ"לחם", ולכן הוא חייב להפריש חלה מהן. זו הסיבה למנהגו של רבי איצליה מוואלאזין זצ"ל, להעניק שתי פרוסות חלה למאחרים לשולחנו, שכן, כאשר הללו הופיעו באיחור, הם ראו את הפרוסות בצורתן הנוכחית, ועבורם הרי הן "לחם".

אכן, למרות שחובה על כך אחד לדאוג שתהא בידו האפשרות לברך על שני ככרות שלמים בסעודת השבת, כמבואר ב"שולחן ערוך" (או"ח סי' רע"ד סעי' א'), כתב ה"ערוך השולחן" (סי' רע"ד סי' ה'), כי מי שאין לו חלות שלימות לקיום "לחם משנה", יברך על שתי פרוסות. זאת, מאחר שהצורך בלחם שלם נובע מן החיוב לקיים את המצווה בכבוד, אך בשעת הדחק, גם בפרוסות לחם ניתן לצאת ידי חובת "לחם משנה".

"לחם משנה" על עוגיות: נחלקו הפוסקים אם גם המקדש בשבת בבוקר ואוכל מיני מאפה, צריך לברך על שתי עוגיות שלמות לקיום מצוות "לחם משנה" (עיי' "קיצור שולחן ערוך" סי' ע"ז סעי' י"ז ועוד). הגר"י ויס זצ"ל (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ג סי' י"ג) כותב, כי גם המבקש להחמיר על עצמו, אל לו להקפיד על שתי עוגיות שלמות, שכן, בחומרא זה בוודאי ניתן לסמוך על סברת הנצי"ב, שמאפה אשר הובא לפנינו כשהוא פרוס, נחשב כ"לחם" [ועיי' שם, שהמבקש להחמיר על עצמו וליטול עוגיות שלמות, לא יעשה כן בפני אחרים, אלא בתוך ביתו].

דף ט/א קנבוס ולוף אסרה התורה

דינו של דשא הגדל ליד הגפן

הרמב"ם (הל' כלאים פ"ה הל' י"ט), וכן ה"שולחן ערוך" (נו"ד סי' רצ"ו סעי' י"ד) פוסקים: "כל מיני דשאים שעולין מאיליהן בשדה הרי הן מקדשין בכרם"! משמעות הדבר, כי כל יהודי שבגיתו נטוע עץ גפן ודשא ירקרק מכסה את סביבותיו, צריך להניח את הגליון

ממקומו, נגיש לבימת בית הכנסת ונשא את דבריו: "אחי היקרים, מתפללים נכבדים. אנו רוקדים ביחד כבר מספר שעות, והערצתי ואהבתי אליכם, עמלי התורה, גדולה ועצומה היא. אני זוכה לקבוע עיתים לתורה בכל יום, ומשכך אני רוקד עמכם סביב התורה, משלב ידיים עם ילדי ומשמחם בחג התורה, כי היא לנו עוז ואורה.

ידידי היקרים. עתה, כאשר עליית "חתן תורה" בידי היא, ושלי היא לאחר שרכשתי, נא, הרשו לי לוותר על עלייה חשובה זו לטובת מי אשר יקבל על עצמו ללמוד מספר רב של דפי גמרא. בכך, השתנק קולו, אביע את חיבתי לעמלי התורה, וגם אזכה על ידי כך להגדיל תורה ולהאדירה על ידי לימוד תורה נוסף.

רחש אדיר חלף בין המתפללים. תחילה התעשת אברך צעיר והציע לרכוש עליה זו במאה דפי גמרא. קריאות שונות נשמעו מתוך הקהל, ולבסוף נרכשה העליה תמורת לימוד אלף ושלש מאות וחמישים דפי גמרא!

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" בירך העולה לתורה, ומאחוריו עמד בעליה לשעבר של העליה ודמעות אושר בעיניו. "חתן תורה אמיתי הוא" שחו המתפללים, "המיקרה ומכבדה יותר מגופו!", שהלא שילם טבין ותקילין על רכישת העליה, ושמח בה כאילו הוא בעצמו עולה לתורה.

תלמיד חכם מבאי בית מדרשו שח, כי אין לתאר ואין לשער את החינוך לאהבת תורה שספגו ילדי בית הכנסת שזכו לעמוד במעמד שבו כל המתפללים, מכבדים את התורה ומוקירים אותה.

אכן, יום מיוחד זה, שבו הקהילה כולה מתאספת יחדיו, מתוך שמחה וחדווה, לרקוד לכבודה של תורה ולהודות לנותן התורה, הוא יום אשר בו ניתן להשריש את אהבת התורה בקרב הדור הצעיר, להעביר הלאה את הלפיד מדור לדור, עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

דף ג/א חלות

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בפורום זה.

כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93

ברכת התורה העורך

פנינים

החלה והחליל

ה"אבן עזרא" (ויקרא ב/ח) מבאר, כי החלות נקראו כך על שם שבשונה מלחם הפנים שהיה מרובע היו הם בצורה עגולה וכמו כן, מלשון חלילה ומחול.

דף ט/א שחט את התודה לאכול ממנה למחר

תודה - לאותו יום בלבד

שונה דינו של קרבן תודה מדינו של קרבן שלמים. הזמן המוקצב לאכילת בשר קרבן השלמים הוא שני ימים ולילה אחד, ואילו הזמן המוקצב לאכילת בשר קרבן התודה הוא יום ולילה בלבד.

הדבר פשוט מאד, אמר האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל: כיצד ניתן לאכול היום תודה עבור יום האתמול? על יום זה יש צורך בהודאה מחודשת... דף ט/ב מעשה באחד שזרע כרמו של חבריו

בסמדר

כלאים בסלט...

איש צדיק היה רבי שלמה סובול זצ"ל, ונהג זהירות יתירה בכבוד הבריות. פעם נשאל על ידי אחד משומעי שיעוריו, מדוע מותר להכין סלט, הלא נוצרת ערבוביה של מיני ירקות ויש בכך משום כלאים... לא גיחך הרב, וגם לא חייד, אלא קימט את מצחו ברצינות יתירה וענה בכובד ראש: נראה, איפוא, כי האיסור אינו אלא במחובר לקרקע ולא בתלוש מן הקרקע...

דף טו"ב תוד"ה והתירו... במסכת גפנו על גבי תשואתו של חבירו

המשנה הייחודית מכל ששה סדרי משנה

גמרתנו מביאה משנה ממסכת כלאים: "המסכת גפנו על גבי תבואתו של חבירו" וכו'. המעיין במסכת כלאים פרק ז' ימצא, כי משנה זו מכונה משנה ד"ה, כביכול, שתי משניות בבת אחת! **תוספות** אני שם, הנדפס בשולי המשניות, מביא בשם בעל "הון עשיר", כי יש בכך סוד כמס, והוא מנסה לעמוד על סוד זה, על סמך דברי המעשה רוקח שמסכת כלאים רומזת על גלות השכינה: עיי"ש.

דף טז"א מזבח הפנימי

מזבח הפנימי?

מדוע נקרא המזבח הפנימי 'מזבח', הלא אין זובחים עליו דבר. נראה, כותב בעל "תורת זאב" (עמ' ל"ו), מפני הזאות הדם של החטאות הפנימיות המזוות עליו, והלא אף הן זבחים. כך אף מבואר ברד"ק בספר השורשים (ערך זבח).

מעניין ששאלה הזו כצורתה נשאלת בזוה"ק (ויקהל, ר"ט):! הוזהר מיישב, שהוא נקרא כן מפני עשן הקטורת המתמר ועולה ומבטל את המקטרגים ומכניעם.

דף יח"א צהבו פניו של יוסף הבבלי

שמחת התורה

המשגיח של ישיבת גרודנא, הגה"צ רבי הלל כגן זצ"ל, הבחין בתלמיד שאינו נכנס לשיעוריו של הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל. הסיבה, הסביר התלמיד, מפני שאינו מבין את דבריו.

קרא לו רבי הלל לחדור, ושם - בהתלהבות גדולה - הרצה לפניו קושיה שנאמרה בשיעור.

- מבין אתה את הקושיה?

כן, והנה אחזור עליה...

- לא! קטעו רבי הלל. אינך מבין! אם היית מבין היית שמח ביותר! הבה אסבירנה לך שוב...

לאחר ההסבר בפעם השנייה, חזר רבי הלל ושאלו אם הבין, ולא נחה דעתו בתשובתו החיובית - אם היית מבין היית שמח!

חזר רבי הלל על הקושיה שוב ושוב, עד שנראה חיך של שמחה על פני התלמיד. זהו! היה רבי הלל מאושר, עכשיו הבנת... ("זכור הלל").

דף יח"א שדברי תורה חביבים עליכם ביותר

כשרבי דוד איים לפרוץ את הדלת...

כאשר חלה הגר"י פוברסקי זצ"ל, ראש ישיבת פוניבז', בערוב ימיו הפצירה בו הרבנית ע"ה, כי לא יקדים לקום כהרגלו, אלא יוסיף לישון ולנוח.

רבי דוד לא חפץ לשנות מסדריו, לפיהם כבר בשעות הקטנות של הלילה היה מתניעב בהיכל הישיבה, ואי לכך נעלה הרבנית את חדרו, והחביאה את המפתח...

רבי דוד, שסיפר זאת, סיים בחיך: אלמלא שהעלתי בפניה את האפשרות שאפרוץ את הדלת, הייתי נשאר כלוא שם עוד זמן רב, חלילה וחס, עד שאבריא...

דף יח"א אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבים עליכם ביותר

באמצע התוספות ???...

מלמד דרדקי היה בסלוצק ושמו רבי דוד, איש צדיק ועמל בתורה. פעם אחת, היה זה בעת תקופות הקנטוניסטים, כשרבי דוד למד עם תלמידיו בהחבא מפני אימת המשטרה

מידיו ברגע זה, לרוץ בכל כוחו לגינתו ולעקור את הדשא ממקומו - איסור כלאי הכרם! ברם, הגאון מוילנא (שם, ס"ק ז' וס"ק ל"ב) פוסק כשיטות ראשונים אחרים (עיי' "חזון איש" ה' כלאים סי' א' ס"ק י"ב), כי מותר לגדל דשא ליד עצי גפנים. מה אסור מן התורה, ומתי אין איסור כלאים אף לא מדרבנן, במאמר שלפנינו.

איסור כלאים מן התורה: סוגייתנו משווה בין דיני פיגול להלכות כלאים, ומאחר שלצערנו, אין בידינו תלמוד בבלי על מסכת כלאים, כאן המקום לפרט בקצרה את בסיס הלכות אלו. מן התורה, אסור לזרוע ביחד שני סוגי זרעים, של תבואה, ירק וקטניות, וכמו כן אין להרכיב ענף אילן באילן ממין אחר, ואף לאחר שכבר נזרעו הכלאים, אין לקיימם [מדרבנן, לדעת רוב הפוסקים]. על איסור זה הורתה התורה בפסוק (ויקרא יט/ט) "שדך לא תזרע כלאים".

איסור כלאי הכרם: מלבד זאת, קיים איסור נוסף על הזרוע כלאים **בכרם**, (דברים כב/ט) "לא תזרע כרמך כלאים", והעושה כן, אף אינו רשאי ליהנות מן הגידולים, ככתוב (שם) "פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם".

בסוגייתנו נאמר, כי איסור הכלאים בכרם הוא "קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן הוא דאסירי". כלומר: סוגי הזרעים המכונים קנבוס ולוף, הם האסורים מן התורה, ושאר הזרעים אסורים מדרבנן. הראשונים מבארים, כי למרות שבתורה נאסר הכרם בלבד, חז"ל הבינו שכל זרע בעל תכונות דומות לכרם ענבים, אסור בכלאים, והקנבוס והלוף דומים לכרם בכך שלשניהם שורש באדמה שאינו כלה, ופירותיהם תלויים עליהם כאשכול (רש"י ד"ה "אסרה תורה"), וכמו כן, הם מתרבים ומתערבבים זה בזה (רשב"א חולין פב/ב), והם בשלים באותו מועד (רמב"ם ה' כלאים פ"ה הל' ג').

העולה מן האמור, כי כל סוגי הזרעים האחרים, בכללם חמשת מיני הדגן, חיטה, שעורה, כוסמין, שבולת שועל ושיפון, אסורים מדרבנן בלבד. קביעה זו תמוהה ביותר נוכח העובדה שהדוגמא הרווחת בש"ס לאיסור כלאי הכרם היא "הזרוע חטה ושעורה וחרצן" (ברכות כב/א, קידושין לט/א, עבודה זרה סד/א, חולין פב/ב, בכורות נד/א). אכן, מלבד דעה בודדת בראשונים (עיי' "שלטי גיבורים" סוף פ"ק דקידושין בשם הרא"ז, ועיי' שו"ת "שבט הלוי" ח"ב סי' קס"ה שהוכיח כי דבריו נאמרו רק ביחס לאיסור הנאה, אך לגבי איסור זריעה ודאי שהוא מדאורייתא), לדעת רוב הראשונים, חמשת מיני הדגן אסורים מן התורה, ואילו את סוגייתנו הקובעת, כי "קנבוס ולוף אסרה תורה, שאר זרעים מדרבנן הוא דאסירי", יש המפרשים, כי היא מתייחסת לכל מיני הזרעים, לבד מחמשת מיני דגן (עיי' תוס' ד"ה "והתירו הגפנים"). הר"ן (חולין פ' ראשית הגז) אף סובר, כי כל מיני הזרעים והירקות אסורים מן התורה, וסוגייתנו עוסקת בזרעים שאינם זרעי מאכל [אומנם, אין הדבר ברור בדעת הר"ן, עיי' "חזון איש" א' י"א, ועיי' שו"ת "שבט הלוי" שם].

המחלוקת שנוצרה משינויי הגירסאות: כעת, נשוב לעץ הגפן ולדשא הפורח סביבותיו. מחלוקת הראשונים בעניין זה נובעת משתי גירסאות סותרות בירושלמי (כלאים סוף פ"ה). יש הגורסים "מין דשאים - כלאים בכרם", ויש הגורסים "מין דשאים אינם כלאים בכרם". המצדדים בגירסה, כי דשאים אלו אינם כלאים, מתבססים על כך, ש"הדשאים עולים מאליהן ואין להם זרע ידוע, או שאין דרך לזרען" (חזו"א שם ד"ה "ובעיקר"). ואילו בדעת הרמב"ם מבארים, כי דשאים גדלים לגובה באופן שעירובם ניכר ביותר, ולפיכך הם נאסרו ("שבט הלוי" שם, סוף אות ג', עיי"ש שהביא את דברי הרמב"ן, חולין פב, שכתב סברא זו). להלכה, כותב ה"חזון איש" זצ"ל (שם), כי יש להקל כדעת הרמב"ן, הר"ן והגר"א, שאין איסור בדשאים העולים מאליהם בכרם.

דף טו"ב מעשה באחד שזרע כרמו של חבירו סמדר

הפתרון שנדחה על הסף - מכירת גרגירי אדמה למניעת איסור כלאים

סוגייה מהלכות כלאים, עמדה במוקד סערה הלכתית לפני כשישים שנה. צמח מסויים, "פֶּקֶזָא" שמו [מופיע בתוספתא מעשרות סוף פ"ג], משמש למאכל בהמות, ואינו ראוי לתעודתו אלא אם כן נזרע בצוותא עם שיבולת שועל. כמובן, זריעה זו אסורה מדרבנן, אשר אסרו לזרוע בכלאים את כל סוגי הזרעים. אלא שהיו מי שביקשו להתיר את גידול הבקיא ושיבולת השועל בצוותא, תוך הסתמכות על פסק הלכה של הרמב"ם.

גרגיר לי גרגיר לך: הרמב"ם (הל' כלאים פ"ג הל' ט"ז) פוסק על פי המשנה (כלאים פ"ב משנה ז'): "אם היתה שדהו זרועה חטים, מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים, שנאמר שדך לא תזרע כלאים. אין האיסור, אלא שיזרע שדהו כלאים, שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים". לאור דבריו של הרמב"ם הוצע לפצל את הבעלות על

השדה לשני אנשים, האחד יהא בעלים של גרגירי האדמה שבהם זרועה ה'בקי'א, ורעהו יטול את הבעלות על גרגירי האדמה שבהם זרועה שיבולת השועל, וכך, לא תהא "שדך" זרועה כלאים, מאחר שכל אחד מהם בשדהו שלו אינו זורע כי אם זרע מסוג אחד...

ערבוביה אמיתית אינה ניתנת להפרדה באופן מלאכותי: אולם, ה"חזון איש" זצ"ל (הלי' כלאים סי' ה' ס"ק י"א - י"ד) שלל בתוקף היתר מעין זה, ושני נימוקים באמתחתו. ראשית, יש להבין את הסיבה שבגינה הרמב"ם פסק שאיסור כלאים אינו אלא בשדה אחד, או אז, ניתן לבדוק אם יש מקום להתיר מקרים שונים על סמך הלכה זו. הרמב"ם, אומר ה"חזון איש", למד ופירש בכוונת המשנה במסכת כלאים (שם), כי כאשר גוש אדמה מחולק לשני שדות [ולכל שדה "שיעור", עיי"ש], זריעת מין שונה בכל אחד מן השדות אינה נחשבת לכלאים, לתערובת, משום ההפרדה הברורה שבין שני השדות, הנובעת מכח בעלותם הנפרדת של הבעלים על כל אחד מן השדות. מעתה, אין כל הגיון לבסס היתר מן הסוג הנזכר על הלכה זו של הרמב"ם, שכן, בעלות של שני בני אדם על פיסות אדמה קטנטנות, המשולבות והמעורבות זו בזו, לא תפתור את הבעיה, שהרי אין לך תערובת גדולה מזו [ועי' "מנחת שלמה" הלי' כלאים שם אות ה'].

בנוסף לכך הוא כותב, להלכה, עלינו להחמיר כדעת הראב"ד (שם), אשר כמותו נקטו ראשונים נוספים בפירוש דברי המשנה במסכת כלאים.

דף טז/א פיגל בקומץ ולא בלבונה

מהותה של מחשבת "פיגול" שונה ממחשבת "שלא לשמה"

למדנו רבות על המושג "שלא לשמה", כגון, כהן המקריב קרבן עולה לשם קרבן שלמים וכך לא הקריבו לשמו. כמו כן, למדנו על המושג "פיגול", העוסק בכהן שבעת אחת מעבודות הקרבן חשב כי הקרבן יאכל מעבר לזמן הקצוב לאכילתו. הן קרבן שנשחט "שלא לשמה" והן קרבן שנשחט ב"פיגול" - פסול [כנזכר בתחילת המסכת, רוב הקרבנות מוקרבים על המזבח אלא שבעליהם צריך להביא קרבן נוסף, ומיעוט הקרבנות אינם קרבים כלל על המזבח]. בסוגייתנו מבואר, כי כהן שחשב מחשבת פיגול בעת ביצוע חצי עבודה בלבד, פיגל את הקרבן, וכגון, מלאכת הקטרת מנחה מתבצעת בשני שלבים, הקטרת הקומץ והקטרת הלבונה, והנידון הוא כאשר הכהן חשב מחשבת פיגול בעת הקטרת הקומץ בלבד. אלא, שנחלקו חכמים ורבי מאיר, אם הלכה זו היא מדרבנן בלבד או שהיא מן התורה והאוכל מן המנחה חייב כרת.

איני מבין, תמה בעל ה"אור שמח" זצ"ל (הלי' פסולי המוקדשין פרק ט"ז הלי' ז'), מדוע מחלוקת זו מתייחסת למחשבת "פיגול" בלבד ולא למחשבת "שלא לשמה". מהי הסיבה שבגינה הסכימו הכל [לדעתו של ה"אור שמח" וכ"ד ה"פני יהושע" ב"ק ה"א עיי"ש, עיי' "חזון איש" זבחים כ"ז ס"ק א' שחולק], שכהן שחשב מחשבת "שלא לשמה" בעת ביצוע מחצית עבודה בלבד פסל את הקרבן, אך נחלקו בדבר לגבי מחשבת פיגול.

ובכן, אומר ה"אור שמח", כאשר נתבונן בשורשי דין "פיגול" ודין "שלא לשמה", הכל יהא נהיר וברור. שהנה, מהותו של ה"פיגול" הוא, שאם בעת ביצוע אחת מן המלאכות המתירות את הבהמה לעלות כקרבן על מזבח ה', הכהן הרחרח וחשב שלא ינהוג בקרבן זה כפי דיניו, הרי שלא ניתן להתייחס לעבודתו כמי ש"מתירה" את הקרבן, בו בזמן שמבצע העבודה התייחס אליה כמי שתגרום לנהוג בקרבן באופן אסור. לעומת זאת, מהותו של דין "שלא לשמה" הוא, שכהן אשר חשב בעת ההתעסקות עם קרבן עולה, שקרבן שלמים הוא, פגם בכך את הקרבן.

מעתה, חכמים סוברים, כי מאחר שחצי עבודה אינה מתירה את הקרבן, כהן שפיגל בחצי עבודה לא פסל את הקרבן, מאחר שאין זו עבודה "מתירה", ולא ניתן לומר שהוא התכוון להתיר את הקרבן באופן אסור, שהרי לא התכוון כלל להתירו. אולם, כהן שחשב מחשבת "שלא לשמה" בעת ביצוע חצי עבודה, הלא חשב שלא כדין בעת ההתעסקות עם הקרבן, מה לי עבודה שלמה מה לי חצי עבודה.

שארבה להם, נפתחה הדלת ושוטר נכנס פנימה, תפס ילד וגררו החוצה. לא הבלג רבי דוד וסטר לשוטר על לחיו סטירה 'מצלצלת'... באותם ימים פעולה כזו גבלה במרידה במלכות והיתה יכולה לעורר סערה גדולה, ובקושי השתיקו את העניין.

בהזדמנות אחת פנה ה"בית הלוי" אל רבי דוד ושאלו:

כיצד העזתם לסטור לשוטר?

ענה ר' דוד:

לא היתה לי בכך שום כוונה. פשוט עמדנו באמצע הסברה שבתוספות, ופתאום נכנס איזה גוי, תופס ילד וגררו החוצה - מבין רבינו? באמצע התוספות! באמצע ההסבר, הוא בא ומפריע! קמתי וסטרתי לו! באמצע התוספות!!!... (שמושה של תורה, קע).

בשורה משמחת ללומדי הדף

היומי

"צא לאור לראשונה במהדורה מתוקנת, ספר "חידושים לאחד מהראשונים" שנדפס ע"ש הרשב"א - על מסכת מנחות עם קטעים חדשים, הגהות, על פי כתבי יד השואות מראי מקומות. כידוע ראשון זה עוסק הרבה בהבנת הפשט ורב התועלת בזה להשיג בחנויות הספרים או בטלפון 067-232933

לעילוי נשמת

מרת אסתר גולדה

כה נא ע"ה

ב"ר אלתר יעקב וגייטל ויזל ז"ל נלב"ע י"ח תשרי תשנ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י המשפחה

לעילוי נשמת

הבה"ח אלתר ישראל אלימלך ליבוביץ ז"ל

בן הרב מאיר אריה שיבלחט"א נטמן בהר הזיתים נלב"ע כ"ו תשרי תשס"א

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ידידינו הר"ר יצחק ובנו הר"ר יעקב דב סנדוביץ שיחי

לעילוי נשמת

מרת פרידה פריחה אהרונב ע"ה

בת מזל ע"ה נלב"ע כ"ו תשרי תשנ"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ידידינו הר"ר מנחם בן משיח ורעייתו - סביון

לעילוי נשמת

מרת לאה רחל גרנוב ע"ה

ב"ר יוסף ז"ל נלב"ע כ"ג חשוון תשל"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחי